

Magyar tankönyvek a külföldi egyetemeken

Varsóban szerzett négy esztendő tapasztalatom alapján óhajtok a tankönyvek kérdéséről szólni, úgy gondolva, hogy megfigyeléseim többé-kevésbé más országok magyar nyelvi oktatására is érvényesek.

Varsói tanítványaim nem egyszerűen nyelvünk és kultúránk iránt érdeklődő egyéb szakos egyetemisták, nem is olyanok, mint a Magyarországon szakmát tanulók, akiknél csak eszköz a magyar nyelv a szakirányú ismeretek szerzéséhez, hanem az ottani bölcsészeti rendszernek megfelelően egyszakos - tehát esetünkben magyar szakos - bölcsészek. Ez hasznos azért, mert meglehetősen nagy óraszámban tanítunk nyelvet, irodalmat, kisebb óraszámban történelmet, földrajzot stb., káros azért, mert hallgatóink s főleg hallgatónőink sokkal inkább érdeklődnek a megszerzhető magiszteri cím és oklevél, mint a magyar kultúra iránt. A káros hatást mellőzve, hadd induljak ki abból a hasznos tényből, hogy nagy óraszámban tanítunk. Ennek minél intenzívebb kihasználásához két dologra van szükség: alaposan átgondolt tantervre /hogya mit tanítsunk, heti hány órában/ és jó könyvekre /hogya miből tanítsunk, mennyit/. Bár a varsói egyetemen - véleményem szerint - a tanterv kérdése sincs kielégítően megoldva, ezúttal csak a könyvek kérdéséről szeretnék beszélni.

Kezdőfokú tankönyvekkel viszonylag jól el vagyunk látva. A legtöbb országban használható a Lehrbuch der ungarischen Sprache, illetőleg ennek az angol változata, a Learn Hungarian, vannak orosz nyelvű és egyéb alapfokú tankönyvek is, régebbiek és újabbak, hagyományosak és új módszereket javasolók. Nekünk Varsóban még lengyel nyelvű tankönyvünk is van, amely tavaly jelent meg második kiadásban. Jobb tankönyvet, érdekesebb olvasmányokkal nem nehéz ugyan elképzelni, de ha a kiadó másodszeri kiadásra is alkalmasnak tartotta, egyelőre meg kell vele elégednünk. Mindenesetre alkalmas nyelvünk elemeinek elsajátítására olyanok számára, akik a lengyelen kívül más nyelvet nem beszélnek /s ilyen hallgatóink túlnyomó többsége/. Van a szerzőnek egy lengyel nyelvű magyar leíró nyelvtana is.

A baj ott kezdődik, hogy a haladók kezébe nem tudunk megfelelő nyelvkönyvet adni. Az Ungarisch über Ungarn kötetnek azon kí-

vül, hogy csak német nyelven jelent meg nagy hátránya az egyoldalúan történelmi olvasmányanyag. Varsói magyar szakos hallgatóink ennek a tankönyvnek az ismeretanyagát részben a történelem órákról, részben az irodalomtörténetből már ismerik. Az ismétlés nem árt, de a nyelvgyakorlást célszerűbb lenne sokrétűbb ismeretanyagon végezni. Össze kellene állítani olyan haladók számára írt nyelvkönyvet, amely több országban is használható lenne: az olvasmányokhoz csatlakozó feladatok utasításait több nyelven is közölné. Ennek a tankönyvnek nem csupán egy stúdiumot kellene dióhéjban összefoglalnia /pl. történelmünket a honfoglalástól a szabadságharcig/, hanem elvezethetne a legkülönbözőbb területekre a művészetek, a társadalom- és természettudományok körében egyaránt. Meggyőződésem szerint erre azért is nagy szükség lenne, mert tanítványaink tekintélyes részének tolmácsi munkakör betöltésére nyílik lehetőség. Már egyetemista korukban gyakran hívják őket különféle értekezletekre, kirándulócsoportok mellé, később is a szakirodalom és a szépirodalom fordítóiként találhatnak leginkább elhelyezkedési lehetőséget. Nemcsak egy, hanem akár három egymásra épülő kötet kidolgozását is indokoltnak tartanám e cél érdekében.

Felmerülhet az ellenvetés, hogy aki alapfokú könyveinkből a szükséges nyelvtani ismereteket és a legfontosabb szókincset elsajátította, annak nincs többé szüksége tankönyvi mankóra: rá kell szabaddítani az újságokra, folyóiratokra, könyvekre, s majd azokat olvasva automatikusan tökéletesedik a nyelvtudása. Tapasztalataim szerint ez nem elég. Jól átgondolt tankönyv hiányában a hallgatók passzív nyelvtudása fejlődhet ugyan az olvasással, de aktív nyelvtudásuk megreked a jól begyakorolt alapfokú könyvek anyagánál, hiszen nem magyar nyelvi közösségben élnek, az órákon kívül nem beszélnek magyarul. Még a heti hatórás gyakorlat is csak akkor eredményezhetné a kívánt haladást a beszédképesség fejlesztésében, ha a hallgatók olvasmányanyaga nem mindenkinél más, hol ez, hol az a szöveg lenne, hanem átgondoltan megszerkesztett tankönyv adagolná a szókincsüket is, a nehezebb nyelvi formák gyakoroltatását is. Nem hiszem például, hogy az én hallgatóim kielégítően oldanának meg olyan feladatot, hogy mindenki olvasson otthon valamit a magyar kertek világáról, és beszéljen erről legközelebb; de ha tankönyvükben volna egy olvasmány, amely a legfontosabbnak ítélt szókincset e témakörből felölelné, a témát megfelelő nyelvi szinten és egyetemistákhoz illő színvonalon tárgyalná, akkor az általános műveltségnek ezt a részét is átadhatnánk hallgatóinknak magyar nyelven. Anyanyelvükön bizonyára rendelkeznek megfele-

lőző növényismeretekkel középiskolai tankönyveikből, s ugyanígy minden irányban megadhatnánk nekik a magyar nyelvű indítást, ami szükség esetén később továbbfejleszhető lenne.

Azért hangsúlyozom, hogy egyetemisták színvonalához mért szövegeket kellene tartalmazniuk az olvasmányoknak, mert ez az egyik ok, ami miatt más, nem csupán és nem elsősorban nyelvgyakorlatokra szánt tankönyvek kiadását is szükségesnek tartanám. Úgy gondolom, tankönyvszerű kis kötetekbe kívánkoznék mindaz, amit illetékes szakemberek megítélése szerint rólunk, magyarokról a külföldi egyetemeken tanítani érdemes és kell. Ezeknek a könyveknek a szerkesztésénél, összeállításánál a nyelvgyakorlat szempontja mellőzhető, illetve másodszorban ezek is felhasználhatók lennének a nyelv gyakorlására, de a fő cél a szükséges ismeretek közlése lenne. Az egész könyvsornak talán a "hungarológiai ismeretek" címet adhatnánk, s szerepelhetne benne a magyar történelem, irodalom, nyelvtörténet, tájnyelvek ismertetése, földrajz, néprajz, művelődés- és tudománytörténet, a magyar képzőművészetek, zeneművészet, színház, film, gazdasági élet, stb. ismertetése, a kívánalmaknak megfelelően egy-egy kötetkésben összefoglalva, vagy többkötetes részletezőbb feldolgozással. /Hangsúlyozom, hogy középiskolai tankönyv méretű kötetekről beszélek./

Miért van erre szükség? Hiszen ezek az ismeretek a magyar nyelvű szakirodalomban bővebben vagy átfogóbban megtalálhatók. Tapasztalatom azonban éppen az, hogy hallgatónk nehezen kapnak rá a számukra legtöbbször nagyon részletező magyar szakirodalom olvasására, ami nem is csoda, hiszen két-három évi nyelvtanulás után nem várható, hogy különböző irányú szakirodalom tanulmányozására vállalkozzanak, különösen, ha még nekik maguknak kell kiválogatni a szakirodalomból a számukra szükséges és elégséges ismeretanyagot. A mi hallgatónk tantervében szerepel például egy éven át magyar föld és néprajz. A hazai iskolákban /V. általános iskolai és II. középiskolai osztályban/ tanított tankönyv kevés ismeretanyagot tartalmaz, másrészt fogalmazása egyáltalán nem egyetemisták szellemi színvonalára méretezett, helyenként pedig másról beszél, mint amire a magyar földrajzzal kapcsolatban egy külföldi kíváncsi lehet. A turistákat eligazító könyveink viszont a földrajz oktatásához túlságosan részletezőek. A néprajzot megpróbáltam Ortutay Gyula Kis magyar néprajz-a alapján ismertetni, de a szövege túl nehéznek bizonyult. Nem is ad teljes áttekintést, például a magyar táncokról nincs benne szó. Bármilyen érdekes kötet, nem azzal a céllal született, hogy külföldi diákok ízelítőt nyerjenek

belőle a magyar néprajzról. Ugyanilyen problémákat látok a varsói tan-
széken fő tárgyként szereplő nyelvészettel és irodalomtörténettel kap-
csolatban is. Középiszkolás tankönyveink helyenként kevesebbet, helyen-
ként többet adnak, a tanárképző főiskolák jegyzetei, amelyek alapján
felsőbb éves hallgatóink vizsgáznunk kötelesek irodalomtörténetből, fel-
tétlenül többet adnak, és mást adnak, mint amit kellene. Ezek a köny-
vek nem a külföldi egyetemi hallgatók számára készültek, és a korábbi
iskolai magyar oktatásra épülnek, ami a külföldi egyetemistáknál ter-
mészetesen hiányzik. Számukra például régi irodalomunkból egészen ke-
veset kellene adni, új irodalmunkat pedig megfelelő súlypontozással.
A még nyelvi nehézségekkel is küszködő külföldi hallgatótól hiába vár-
juk, hogy akár a mondott tankönyvekből, akár többkötetes nagy iroda-
lomtörténeteinkből kiválogatja majd, ami neki fontos. Ezt a váloga-
tást nekünk, illetve a tankönyvszerzőknek kellene elvégezniük, ha e-
redményesen akarunk dolgozni. Megemlítem példaként, hogy lefordított-
ták lengyelre a Klaniczay-Szauder-Szabolcsi féle kis magyar irodalom-
történetet is, de rengeteg adatával és tömör értékelő mondataival ez
sem alkalmas arra, hogy a külföldiek érdeklődését felkeltse, vagy mint
tananyag számonkérhető legyen. Még a magyart szakmául választó egyete-
mi hallgatóknál is, mint a mieink, erősen megrostálendő a lexikális a-
nyag: mit is kell tudniuk. /Kérdem például: valóban szükséges-e, hogy
egy külföldi tudjon róla - születési és halálozási évszámokkal egye-
temben-, hogy Báróczi Sándor, Barcsay Ábrahám és Orczy Lőrincz nevű
magyar írók léteztek valamikor? Véleményem szerint nem szükséges/.

Tapasztalatom szerint hallgatóink döntő többsége nem arra
készül, hogy mint szaktudós egy-egy területen mélyre ásva gazdagítsa
a mi tudományunkat. A legtöbb, amit várhatunk tőlük, hogy cikkekkal
érdeklődést kelthetnek kultúránk iránt, s hogy majd tanulmányaik vé-
geztével is tájékozódanak a magyar szakirodalomban, hogy esetleg irá-
nyító szerepük lehet országuk könyvkiadásában azt illetően, hogy mit
vegyenek át a mi irodalmunkból. Hozzáteszem, hogy nekünk is ilyen fel-
készültségű külföldiekre van elsősorban szükségünk, s nem olyanokra,
akik pl. azzal foglalkoznak, hogy Benyovszky Móriczról kik mikor mi-
lyen képet rajzoltak a magyar irodalomban, vagy azzal, hogy az orosz
nyelv milyen hatással volt egyes balti finnugor nyelvekre. Nem vonna
kétségbe ugyan az ilyen tudományos kutatás értékét, a mi szempontunk-
ból feltétlenül a kultúránk egészét jól áttekintő gyakorlati szakem-
berek képzése a fontosabb. Ha végre el szeretnénk érni, hogy kulturá-
lis életünk eseményei, olyanok, mint Arany születésének 150., Ady ha-
lálának 50., József Attila halálának 30. évfordulója, Kodály Zoltán,

Tamási Áron, Áprily Lajos, Tersánszky Józsi Jenő, Kodolányi János, Sinka István, Kassák Lajos, Füst Milán halála, a Tanácsköztársaság 50. és a Szabadságharc 120. évfordulója /hogycsak az elmúlt évek eseményeit említsem/, legalább egy-egy kis újságcikk vagy hír erejéig visszhangot keltsenek azokban az országokban, ahol huzamosabb ideje magyar nyelvű oktatás folyik, ahol egyetemi végzettségű fiatalok kerülnek ki magyar lektorok és vendégtanárok keze alól, akkor ezt a fajta általános "hungarológiai" képzést kell jó tankönyvekkel is elősegítenünk. Ha azt akarjuk, hogy a világ szeme, vagy legalábbis fél szeme ne csak frankhamisítás vagy más politikai botrányok miatt tévedjen időnként a Duna-Tisza tájára, hanem huzamosabban megpihenjen és kedvtelve pihenjen meg kultúránkon is, akkor ezt a fajta oktatást kell előmozdítanunk, még ha nem is látszik esetleg eléggé tudományosnak, s elűt a hagyományos bölcsészkarri oktatástól.